

Kırım Tatarları Ve Anavatana Avdetleri

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 24 января, 2025

Kırım Tatarları Ve Anavatana Avdetleri KIRIM TATARLARI VE ANAVATANA AVDETLERI

Rusya'nın Kırım Hanlığı'nı 1783 yılındaki ilhakını müteakip yaşanan göçler ve Rus idarelerinin o günden bugüne başvurmuş oldukları tasfiye ve tecrit politikaları Kırım Tatarlarının makus talihinin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Bu sürecin en acılı dönemi ise, Sovyet idaresince 18 Mayıs 1944 gecesi başlayıp 20 Mayıs 1944 gününe kadar devam eden sürgündür. Bu iki günlük zaman zarfında, yaklaşık 220.000 Kırım Tatarı zorla yurtlarından koparılıp Orta Asya'nın ücra köşelerine sürgün edilmiştir.[1] Kırım Tatarlarına uygulanan bu vahşî sürgün "işgal (Nazi) kuvvetleriyle yapılan iş birliği iddialarına dayandırılmış, sürgün sonucunda ya yolda ya da Orta Asya'daki birinci yıllarında olmak üzere sürgün edilenlerin %42'si yaşamını yitirmiştir." [2] Kırım Tatarlarının çilesi salt bununla da bitmemiş; sürgünü müteakip mahkum edildikleri hayat koşulları kayıplarını arttırmış ve anayurtlarına avdetleri meselesi gündemlerinin birinci maddesini teşkil etmiştir.

Kırım Tatarları uzun yıllar boyunca ziyaret etmeleri bile yasaklanan anavatanlarına nihayet 1980'li yıllarda geri dönmeye başlamıştır. Geriye dönüş özellikle SSCB Yüksek Sovyeti'nin 1944 sürgünü ile ilgili bütün işlemlerin "kanunsuz ve kriminal" ilân edildiği Kasım 1989 kararı ile hızlanmıştır.[3] 1990'lı yılların ikinci yarısına gelindiğinde 250.000'i aşkın Kırım Tatarı tarihî anayurtlarına geri dönmüş, oldukça zor şartlar altında yeniden yerleşme mücadelesi vermeye başlamıştır.[4] Bu yazı Kırım Tatarlarının anayurtlarına geri dönüşlerinin sosyo-ekonomik boyutunu inceleyecek ve geleceğe dönük bazı öngörülerde bulunmaya

çalışacaktır.

• Siyasal Çerçeve

Kırım Tatarlarının anavatanlarına yeniden yerleşmelerinin siyasal çerçevesi oldukça karmaşık bir ilişkiler ağının anlaşılmasını gerektirmektedir. Ne var ki, bu çalışmanın boyutları ile orantılı bir özet yapmak yerinde olacaktır. 1991 yılında dağılan Sovyetler Birliği geriye Kırım için oldukça çelişkili ve anlaşmazlıklarla dolu bir tablo bırakmıştır. Bu anlaşmazlıkların birinci boyutu Rusya'nın Kırım'ın Ukrayna toprakları içerisinde kalmasını hazmedememesi şeklinde tezahür etmektedir. Bugün itibariyle, Kırım ile Rusya arasında Kırım ile ilgili sorunlar üç nokta etrafında şekillenmektedir:

Kırım'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Ruslar ile idari olarak bağlı oldukları Ukrayna hükümeti arasındaki çatışma ve Rus nüfusun Rusya Federasyonu ile birleşme çabaları ciddî bir ihtilaf unsuru olmayâ devam etmektedir.

Önem arz eden diğer bir konuyu ise Kırım Tatarlarının geriye dönüşleri teşkil etmektedir. Kırım Tatarları Ukrayna ve Rusya arasındaki ihtilafta Kiev tarafında yer alarak Kırım'daki Rus azınlığın emellerine karşı önemli bir denge unsuru olarak rol sahibidirler.

Türkiye'deki Kırım Tatar diasporası ve Ankara'nın resmî politikası sonucu Kırım denince doğal olarak Türk-Ukrain ilişkileri gibi Türk-Rus ilişkileri de değerlendirmelere eklenmek zorundadır. Bu iki boyuttan farklı olarak Kırım Tatarlarının siyasal tanınma ve meşrû zeminlerde siyaset yapma kararlılıkları da ayrı bir düzlemde incelenmelidir. Kırım Tatar Millî Meclisi (buradan sonra Meclis olarak anılacaktır) yarımada'daki mevcut Yüksek Sovyet'e (Kırım Parlamentosu) paralel bir siyasal oluşum olur gerekçesi ve Kırım Tatarlarının gelecekte Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne bir tehdit olabileceği endişesi ile Kiev tarafından "resmî olarak" tanınmamaktadır.[5] Uygulamada Kiev, Meclis'i tam yetkili bir şekilde muhatap olarak almakta, onunla görüşmekte ve işbirliğine gitmektedir, ama bu ikili ilişkinin çerçevesini

belirleyebilmek için kurulan bir komisyon henüz çalışmalarını sonuçlandıramamıştır.

Kırım Tatarları 1994 yılında yapılan Kırım Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmış ve bu seçimi kaybeden Nikolay Bagrov'u desteklemiştir.[6] Meclis Kırım Parlamentosu seçimlerine girmeden önce zorlu bir mücadeleden sonra bu seçimlerde toplam 98 milletvekilinden 14 milletvekilini Kırım Tatarlarına ayıran bir kotayı Ruslara kabul ettirmeyi başarmıştır.[7] Meclis adayları kendilerine ayrılan 14 milletvekilliğin hepsini kazanarak NDKT isimli Rus yanlısı Kırım Tatar teşkilâtını da açık bir şekilde geride bırakmıştır. Meclis'in adaylarından Refat Çubar şu anda hem Parlamento Başkan Yardımcısı, hem de Meclis Başkan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Ne var ki, Kasım 1995'te kabul edilen Kırım Anayasası'na göre gelecek seçimlerde bu kota geçerli olmayacaktır.[8]

1995 yılında yapılan Kırım mahallî seçimlerine girmeden önce Meclis Kırım Tatarları için bazı kotaların kabul edilmesini sağlamıştı. Bu yolla 600 kadar Kırım Tatar temsilcisinin rayon, şehir, köy ve kasaba yönetimlerine girmesi beklenmekte idi. Bu duruma müdahale eden Ukrayna Yüksek Radası (parlamentosu) anılan seçim kanununu iptal ederek yeni bir seçim kanunu tesis etmiştir.[9] Ukrayna vatandaşlığı önşartını ve başka zahmetli ve dışlayıcı maddeleri getiren bu yeni kanun uygulanınca yalnızca 20 kadar Kırım Tatarı bu yönetimlere seçilebilmişlerdir.

Özet olarak, Kırım Tatarlarının içinde bulunduğu siyasal çerçeve oldukça zorlu ve çok boyutludur. Kırım Tatarları uluslararası jeo-stratejik hesaplamalardan öte Rus-Ukrain ihtilafının da ortasında olmaları şanssızlığına katlanmak zorundadırlar. Kırım'da etkin ve sürekli bir temsil fonksiyonu kazanabilmek için uğraşan Meclis'i de oldukça zorlu ve karmaşık bir süreç beklemektedir.

• Sürgüne Yollanan Bir Halkın Geri Dönüşü

Kırım Tatarlarının anayurtlarına geri dönüşü eşzamanlı olarak Kırım'da gelecekte de düzenli ve engelsiz bir dönüşün devamı

için olumsuz şartlar doğurmuştur. Bu şartlar Ukrayna'daki ekonomik krizden kaynaklanan ve "dönmüş olanlar için zor yaşam şartları, Kırım'daki siyasî ve etnik faktörler ve sürgüne yollananların çoğunluğunun geldiği Orta Asya cumhuriyetlerindeki hukukî zorunluluklardan" ibarettir.[10]

Kırım'da toprak ve mülkiyet meseleleri özellikle hassas ve çelişkilidir. "Münferit talepler dışında geri dönen Kırım Tatarları eski evlerinin kendilerine tahsisini talep etmemişlerdir, fakat buna karşılık tazminat ödenmesi yaygın bir taleptir. Bunun yerine çok daha zor bir çözüm olan başlı başına ve yeni yerleşim birimleri kurma yolunu seçmişlerdir".[11] Çoğunlukla kimsenin hak iddia etmediği hazine arazîlerine yerleşerek kendilerine evler inşa etmektedirler. 250.000 Kırım Tatarının yarısından fazlasının evlerinde elektrik ve su bulunmadığı gibi asfalt yolları da yoktur.[12] Yaşam şartları esef verici olup, 120.000'den fazla Kırım Tatarının "kendi evi olmayıp ve binlercesi hiçbir kamu hizmetinin gitmediği tamamlanmamış binalarda veya geçici çadırlarda yaşamaktadırlar."[13] Birçok Kırım Tatarı yıllarca Özbekistan'da bekledikten sonra "çamurlu tarlalar ve acınacak evler" ile karşılaştıklarında şok olmaktadır.[14] Kırım Parlamentosu ve Meclis Başkan Yardımcısı Refat Çubar 1994 Nisanında geriye dönüş sürecinin kaotik halini "Kırım Tatarlarının geriye dönüşünü düzenleyen bir devlet politikasının eksikliği, mülkiyet haklarını garanti eden kanunların olmaması ve yeni yaşamlarına başlamak üzere yeterince paranın olmayışı" gerekçeleriyle protesto etmiştir.[15] Gerçekten de Kırım makamları Kırım Tatarlarının geriye dönüşünü kolaylaştırmakta isteksizlik göstermektedirler. Kırım hükûmet organları, ki eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki en Sovyet yanlısı idarelerden bir tanesidir, yeniden yerleşim sürecini bir çok yönden zorlaştırmaktadırlar. Meselâ, Kırım hükûmeti Kırım Tatarlarına Akyar ve Yalta'nın da bulunduğu güney sahil şeridine yani Yalıboyu'na yerleşme izni vermemektedir.[16] Bu dışlayıcı yaklaşım Kırım Tatarlarının sürgün öncesi çoğunlukla bu sahil şeridi boyunca yaşamalarına rağmen

uygulanmaktadır.[17] Üstelik, hükûmet organları sürülen insanların su, elektrik ve diğer temel ihtiyaçların giderilmesi hususlarında yapmış oldukları başvurulara karşı kayıtsız kalmaktadırlar. Rus veya Ukrain kökenli insanlar tarafından işletilen hükûmet bürokrasisi Kırım Tatarlarına karşı önyargılı olmaları ile dikkat çekmektedirler. Bir çok yerleşim biriminde Slav kökenli mahalle sakinlerine temel hizmetler verilirken aynı mahallelerde yaşayan Kırım Tatarlarına bu hizmetlerin verilmemesi oldukça yaygın bir uygulamadır.[18] Bu gelişmeler ışığında Kırım Tatarları sıkça boş tarlalara el koyup, kendilerine evler inşa etmekte, elektrik kablolarına bağlantılar yapıp yıkıma gelen polislerle mücadele ederek şimdiye değin 300 kadar yerleşim biriminin kabul görmesini başarmışlardır.

Bir diğer sorun Kırım ve Ukrayna ekonomisinin berbat halidir.[19] Sürgünden dönenlerin %90'ı geldikleri cumhuriyetlerdeki mal varlıklarını dönmeden önce satmışlar, fakat bu birikimleri “dört yıldır süregelen enflasyonist süreç tarafından yutulmuştur”[20] Birçok Kırım Tatarı enflasyonun bütün yaşamları boyunca biriktirdikleri tasarruflarını yiyip bitirdiğinden şikayet etmektedirler.[21] Hem parasal yetersizlik, hem de devlet yardımının olmaması Kırım Tatarlarının başladıkları ev inşaatlarının bitmemesinin ana nedenlerini oluşturmaktadır.[22] Hükûmet istatistiklerine göre 20.000 Kırım Tatar ailesi kendi evlerinin inşasına başlamış fakat devlet yardımı olmaksızın inşâatlarını bitirememişlerdir.[23] Özellikle inşaat malzemesi konusunda hükûmet organlarının defalarca yardım sözü vermelerine rağmen yardım ya hiç ulaşmamış, ya da dağıtımda aksaklıklar çıkmıştır. Dönenlerin önemli bir kısmı geçici çadırlarda, tek odalı evlerde veya kabinlerde yaşarken hükûmet tarafından yıkım tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.[24] Ukrayna ve Kırım'daki ekonomik durumun bozukluğu inşaatlara olan olumsuz etkisinin yanında iş imkânlarını da sınırlandırmaktadır. Yakın geçmişte yapılan bir Birleşmiş Milletler (BM) araştırması Kırım Tatarlarının “profesyonel iş başvurularında ayrıma tâbi tutulduklarını” ve bu yüzden iş

imkânları açısından dezavantajlı bir konumda olduklarını” belirtmektedir.[25] Günümüzde sürgünden dönenlerin %51’i işsiz iken, Slav nüfusun %24’ü iş imkânından yoksun durumdadır.[26] Aynı zamanda sürgünden dönenlerin “vatandaşlık statüleri” ile ilgili de sorunları mevcuttur. Bu sorunlar Özbek vatandaşlığını bırakmanın ve Ukrayna vatandaşlığına geçmenin getirdiği bir takım hukukî statü belirsizliklerinden ibarettir. Ukrayna hükümeti Ocak 1992’den sonra Kırım’a gelen Kırım Tatarlarının beş yıl yarımada ikamet etmedikleri gerekçesiyle Ukrayna vatandaşlığına almamaktadır. Bu yüzden bu kategoriye giren Kırım Tatarları resmî organlara kayıt olamamakta, iş bulamamakta, çocuklarını okula gönderememekte ve sağlık hizmetlerinden faydalanamamaktadır.[27] Öte yandan, göç durumunda uluslararası nakliye işlemlerini planlamakta meydana gelen zorluklar, alınan gümrük vergileri ve başka tedbirler Kırım Tatarlarının anayurtlarına dönüşlerine engel teşkil etmektedir.[28] Bu nedenlerden ötürü günümüzde eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşayan yaklaşık 500.000 Kırım Tatarı’nın yarısından çoğu Kırım’a dönüşlerini ertelemiş durumdadırlar.

• **Parasal Yardım Bilmecesi- “Tahsis Etme” Politikaları**

Kırım Tatarlarının anayurtlarına yeniden yerleşim sürecinin en az sıkıntı ve problemle atlatılabilmesi için yapılacak parasal yardımlar üzerinde sıkça tartışılan bir konu olmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonraki ilk yıllarda Kırım Tatarlarının yeniden anayurtlarına yerleşmeleri için tahsis edilen tek “resmî yardım” Ukrayna bütçesinden olmuştur. Kiev 1993 yılında Milliyetler ve İskân Bakanlığını kurarak parasal yardım konusunda doğru yönde bir adım atmıştır. Bu bakanlığın araçlarından bir tanesi “bütçeden kaynak ayrılması için lobi yapmak” olarak açıklanmıştır.[29] Ukrayna’nın Kırım Tatarlarının sorunlarına eğilmesi ve önem vermeye başlaması özellikle 1994 Ocağı’nda Rus şovenisti Yuriy Meşkov’un cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile güç kazanan Rus ayrılıkçılığının alarm verici boyutlara

ulaşmasına rastlamaktadır. Kiev'in daha önceki stratejisi Kırım hükümeti "Kırım ve Ukrayna" dediği sürece Akmesçit'in "bütün isteklerine boyun eğmek" prensibine dayandırılmıştır.[30] Doğal olarak bu durum özellikle Meşkov'un seçilmesinden önce Kırım Tatarları için olumsuz bir tablo teşkil etmiştir.

Meşkov'un cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile birlikte Kiev Kırım Tatarlarının sorunlarına karşı daha hassas olmaya başlamış ve bu gelişmeden sonra Kırım Tatarlarının meşru temsilcisi olan Kırım Tatar Millî Meclisi ile Rus ayrılıkçılığına karşı tabîî bir ittifak kurmuştur.[31] Bu ittifak özellikle Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma'nın Kırım'da tekrar ipleri eline almasından sonra anlam kazanmış, Ruh gibi milliyetçi Ukrayna partilerinin daha önceden Meclis'i tanımaları ve ilişkilerini geliştirmeleri dolayısıyla da ivme kazanmıştır.

Ukrayna hükümeti 1993 yılında kurulan Kırım Milliyetler ve Sürgün Edilmiş Yurttaşlar İşleri Devlet Komitesi ile işbirliğine giderek çalışmaya başlamıştır.[32] Meclis'in itirazlarına rağmen sürgünden dönen Kırım Tatarları için ayrılan kaynaklar Kırım hükümeti vasıtası ile yarımadaya gönderilmiştir.[33] Bu komite bir yıllık bir çalışmadan sonra ev inşası için 804.2 milyar karbovanets (yaklaşık olarak 4 milyon A.B.D. Doları) ve sosyal ve kültürel ihtiyaçlar için de 148 milyar karbovanets (yaklaşık olarak 750.000 A.B.D. Doları) "tahsis edildiğini" bir başarı olarak lanse etmiştir.[34] Ne var ki bu kaynaklardan hiçbirisi anılan amaçlar için harcanmadığından, bu tür "şifahî başarılar" inandırıcılığını yitirmiştir. Anılan Devlet Komitesi'nin başkanı olan Osman Kurtseyitoğlu Adamanov Kırım hükümetinin Kırım Tatarlarının sorunlarının çözümü için herhangi anlamlı bir katkıda bulunmadığını belirtmiştir.[35] Kırım hükümetinin yeniden yerleşime katkıda bulunmak istememesi Adamanov'un başkanlık yaptığı komitenin 1995 yılındaki "mevcut durumun Kırım hükümet bütçesinden daha fazla kaynak ayrılmasını gerektirdiğini" bildirmesi bağlamında daha da düşündürücüdür.[36]

Haziran 1995'te Kefe'de meydana gelen olaylar sonucunda Ukrayna Bakanlar Kurulu 636 no'lu ve "Kırım Muhtar

Cumhuriyeti'nin Siyasî-hukukî, Sosyo-ekonomik ve Etnik Problemlerinin Çözümü İçin Tedbirler" adlı kararnameyi kabul etmişlerdir.[37] Bu kararnameye göre Osman K. Adamanov'un başkanlık ettiği komiteye 3 milyar Karbovanets (15 milyon A.B.D. Doları) tahsis edilmiş fakat 1996-1997 dönemi için yalnızca 900 milyon karbovanets (4.5 milyon A.B.D. Doları) ayrılmıştır.

Ne var ki bu meblağların "tahsis edilmesi" gerçekten de istenilen amaçlar için kullanıldıkları anlamına gelmemektedir. Aksine, bu meblağların sürgünden dönen insanlar için harcanıp harcanmadıkları tam anlamı ile büyük bir soru işaretidir. Üstelik bu meblağların Akmesit'e ulaşp ulaşmadığı konusunda da bazı belirsizlikler mevcuttur. Meselâ, Kırım Cumhuriyeti Başbakanı Arkadiy Demidenko'ya sürgünden dönenler için tahsis edilen kaynakların nasıl harcandığı sorulduğunda, Demidenko hükümetinin Kiev'den bu amaçla herhangi bir kaynak almadığını belirtmiştir.[38] Süregelen "tahsis edilen" kaynaklar ve bir türlü alınamayan sonuçlar ışığında ayrılan kaynakların bir yerlerde kaybolduğu anlaşılmaktadır. Kırım hükümeti politikacılarının organize suç ve cürüm şebekeleri ile olan yakın ilişkileri göz önüne alındığında tahsis edilen kaynakların başka amaçlar için harcandığı, etkin olmayan şekilde idare edildiği ve bilinçli olarak Kırım Tatarları için kullanılmadığı sonucuna varılmaktadır. Meclis uzun zamandır bu durumu şikâyet etmiş, Sürgün Edilmiş Halkların İşleri Komitesi'nin bağımsız bir hükûmet teşkilatı haline getirilerek "yalnızca Kırım hükûmet organlarına değil, aynı zamanda Meclis'e de bağlanmasını" talep etmiştir".[39] Aynı zamanda Kiev'den gelecek kaynakların "doğrudan Kırım Tatarlarına ait bir banka aracılığı ile yapılması istenmiştir".[40] Kiev ve Meclis arasında tabiî bir yakınlaşmanın olması ve Meclis'in Kırım siyaset sahnesinde giderek artan bir ağırlık kazanması ile (ki bu siyasî ağırlık en bariz şekilde Meclis'in Kırım Tatarları için ayrılan 14 milletvekilinin hepsini kazanması ile sembolize olmuştur) Meclis nihayet Kiev'den gelen kaynaklar üzerinde söz sahibi olmayı ve idaresinde sorumluluk almayı karşıtlarına kabul ettirmiştir. Tabiî ki, bu gelişme

Kırım Tatarları için ayrılan kaynakların uygun bir şekilde harcanması yolunda atılmış önemli ve olumlu bir adım olduğu gibi Meclis'in yeniden yerleşim sürecinde giderek artan rolüne de işaret etmektedir.

• Uluslararası Yardım

Meclis Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu Mart 1994'te yapmış olduğu açıklamada "Kırım Tatarlarına en etkin yardımı ulaştıran ülkenin Ukrayna olduğunu açıklamıştır".[41] Gerçekten de yakın zamana kadar Türkiye'den gelen resmî ve gayri-resmî yardımlar bir yana hiç bir ülke Kırım Tatarlarına yardım eli uzatmamıştır.[42] Ne var ki, Türkiye'den gelen yardımların Türkiye devletinden çok Kırım Tatar diasporasından geldiğinin altı çizilmelidir.[43]

Ukrayna'nın Rusya ve Özbekistan'a yaptığı yardım çağrıları ise cevapsız kalmıştır. Tarihî olarak daha suçlu bir konumda olan bu iki ülkenin 1944 sürgününün sorumluluğunu kabul etmek kaygısı ile parasal yardım yapmak istemediği görülmektedir.[44] Kırım eski cumhurbaşkanı Meşkov bile Rusya'nın SSCB'nin varisi olarak Kırım Tatarlarının yeniden yerleşimi için önemli oranda katkıda bulunması gerektiğini belirtmiş ve 1994 baharında "Rusya'dan 50 milyar rublelik yardımın bir kaç gün içerisinde" geleceğini söylemiştir.[45] Meşkov'un bu demeci de "şifahî tahsisler" listesine bir ekleme yapmaktan öteye gitmemiştir. Gerçekte Ukrayna dışından hiçbir ülkeden Kırım Tatarları için resmî parasal yardım gelmemiştir. 1994 yılının sonu ve 1995 yılının başında Kiev ve Akmesit arasındaki gerginlikler artıp, Kırım Ukrayna'dan ayrılmak üzere manevralara başlayınca Kırım uluslararası ilgi odağı haline gelmiştir. Karadeniz Filosu sorunu, Kırım ayrılıkçılığı, Kırım Tatarlarının yavaş giden yeniden yerleşim sürecine olan tepkileri ve yarımada'daki etnik çatışmalar dünyanın Kırım'a ilgi göstermesine yol açmıştır. Bu gelişmeler bağlamında Kiev uluslararası camiaya BM vasıtası ile yardım için başvurmuştur. Bunun üzerine 1994 yılında BM "Kırım Entegrasyon ve Kalkınma Programı" (KEKP)

geliştirilmiştir ve bu programın amacı “Kırım’da acil ve potansiyel çatışma durumlarına müdahale etmek, yarımadadan sürülen halkların yeniden yerleşim ve kalkınmalarını kolaylaştırmak” olarak açıklanmıştır.[46] BM bu program için uluslararası bir yardım kampanyası başlatarak toplam olarak 15 milyon A.B.D. Doları tutarında bir fon hedeflemektedir. Nisan 1996 itibarı ile bu meblağın 3-2 milyon A.B.D. Doları toplanmıştır.[47] O günden bu yana KEKP, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)’nın da önemli katkılarıyla Akmescit’te ortaklaşa tutulan bir ofis vasıtası ile yürütülmektedir.

• Sonuç

Kırım Tatarlarının yeniden yerleşim süreci kaçınılmaz olarak sıkıntılı bir tecrübe olmaya devam edecektir. Kırım Tatarlarının bu süreç boyunca karşılaştıkları zorluklar üç önemli faktör dolayısı ile daha da şiddetlenmektedir. Bunlar sırası ile, Ukrayna ve Kırım ekonomilerinin içinde bulunduğu berbat durum, Kiev ve Akmescit arasındaki siyasî güç savaşı ve Kırım hükûmet organlarının bu sürece yardım etmek istememeleridir. Sürgünden dönen Kırım Tatarlarının karşılaştıkları kötü yaşam şartları, bu sürecin sağlıklı olarak devam etmesi açısından ciddi derecede düşündürücüdür. Kiev’in yalnız başına bu sorunların altından kalkmasına imkân yoktur. Buradan hareketle, Kiev ve mümkün olursa Moskova ve Taşkent’in bu sürece katkıda bulunarak sürgünden dönenlerin yaşam şartlarını kabul edilebilir bir hale getirmeleri için gayret sarf etmeleri daha da önem arz etmektedir.

Şüphesiz ki Meclis’in Kiev’den gelen yardımların harcanmasında söz sahibi olması parasal yardımın daha etkin olarak kullanılmasına katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda Meclis’in bu konuda elde etmiş olduğu yeni otorite, kaynakların uygun kullanımının yanı sıra Meclis’in yeniden yerleşim sürecinde daha aktif ve katılımcı bir rol oynamasını sağlayacak, siyasî ağırlığını perçinleştirecektir. Birleşmiş Milletler’in başlattığı Kırım Entegrasyon ve Kalkınma Programı Kırım Tatarlarının reentegrasyonları yolunda atılmış önemli bir

kolektif adımdır. Ne var ki, bu programın başarısı Kırım'daki siyasî gelişmelere de bağlıdır. Programın devamı için yeni kaynakların planlanması ve söz verilen meblağların arkasının ısrarla aranması zaruret teşkil etmektedir. Nihayetinde, Kırım Tatarları uluslararası camianın kendilerini önemsedikleri ve sorunları ile ilgilendiklerini hissettikleri sürece radikal çözümlerden uzak duracaklardır.

Sonuç olarak, son yıllarda yavaşlayan göçe rağmen Kırım Tatarlarının yeniden yerleşim sürecinin devam etmesi beklenmektedir. Geriye dönmüş olanların yaşam şartlarının iyileşmesi durumunda henüz gelememiş olanların da artan sayılarla anayurtlarına geri dönecekleri kuvvetle muhtemeldir. Bu da yukarıda açıklanan dış etkenlere ve Kırım Tatarlarının kendi aralarındaki siyasî birliğe bağlıdır. Meclis'in Kırım hükûmeti ile olan tecrübesinin de gösterdiği gibi, Meclis ne zaman Kırım Tatarları arasında sahip olduğu itibar ve siyasî gücü kullanarak Akmesit'teki hükûmete baskı yaptıysa, sonuç almak ancak o zaman mümkün olmuştur. Bu yüzden siyasî birlik ve pragmatik bir yaklaşım Kırım Tatarlarının süratli ve düzenli olarak tarihî anayurtlarına yeniden yerleşme yolunda izleyecekleri stratejinin bir parçası olmaya devam etmelidir.

Suat KUNUKLIOĞLU,

Bilkent Üniversitesi Rusya Araştırmaları Merkezi / Türkiye.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 20 Sayfa: 222-227.

• Dipnotlar:

[1] NKVD (sonra KGB) rakamları sürgün edilenlerin sayısını 191.044 olarak vermektedir. Bu yazar Kırım Tatarları arasında yaygınca kabul edilen 220. 000 rakamını kullanacaktır.

[2] CRİMEA: A program for the Future in Ukraina (BM Kırım Entegrasyon ve Kalkınma Programı "KEKP" çerçevesinde Cenevre Katılım Danışma Toplantısı için hazırlanan kitapçık, Nisan 1996, s. 11.).

[3] A.g.e., s. 11.

[4] Nisan 1995 itibarı ile 239. 515 Kırım Tatarı resmî

organlara kendilerini kayıt ettirmişlerdir. Fakat yarımada'daki toplam Kırım Tatarının bunun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

[5] Kırım Tatarları yeniden yerleşim süreci boyunca Ukrayna'nın toprak bütünlüğü içerisinde hareket etmek istediğini belirtmesine rağmen bu konu Kiev'deki Rusya yanlısı ve Ukrayna'daki Ruslaşmış Ukrainerler tarafından sürekli olarak gündeme getirilmektedir. Bu yolla Kırım Tatarlarının uzun vadede bir tehdit unsuru olarak algılanması sağlanarak Kiev'in daha Kırım'da Rus unsurlarla işbirliğine gitmesi amaçlanmaktadır.

[6] Ukrayna Kuşma'nın Kırım'daki kararlı adımları sonucu Cumhurbaşkanlığı makamını iptal etmiştir. Bu durumda Kırım'daki en yetkili makamlar Kırım Başbakanlığı ve Kırım Parlamentosu Başkanlığıdır.

[7] Kırım Parlamentosuna seçilen 14 milletvekilinden 7 tanesi aynı zamanda Meclis üyesidir.

[8] "Mustafa Abdülmecid Kırımoğlu'nun III. Kırım Tatar Milli Kurultayı I. Toplantısı'nı Açış Konuşması" Emel, Mayıs-Haziran 1996 s. 6.

[9] A.g.y., s. 8-9.

[10] Project Brief and Funding Portfolio (BM KEKP çerçevesinde Mart 1995'te hazırlanmış çalışma, Kiev) s. 2.

[11] Andrew Wilson, The Crimean Tatars: A Situation Report on the Crimean Tatars (London: International Alert, 1994) s. 17.

[12] Kırım Milliyetler ve Sürgün Edilmiş Halkların İşleri Devlet Komitesi'nin verilerine göre Nisan 1995 itibarı ile şu hizmetler tamamlanmıştır: Elektrik %28. 4, Su %5, Yol %0. 3, Gaz %0. 06 ve Pis Su %0. 0. Crimea: A Programme For The Future In Ukraine (BM KEKP çerçevesinde Cenevre Katılım Danışma Toplantısı için hazırlanan kitapçık, Nisan 1996) s. 13. Daha fazla bilgi için, bkz., James Rupert, "Tatars Return to an Inhospitable Home in Crimea", International Herald Tribune, 11 Ocak 1996, s. 2.

[13] "Official on Steps To Reintegrate Tatars", Krimskaya Gazeta, 21 Aralık 1995, FBIS-SOV'da, 5 Ocak 1996.

[14] "Tatars Regaining Lost Ground in Crimea", Los Angeles

Times, 28 Nisan 1994, s. A-5.

[15] A.g.y., s. A-5.

[16] Frankfurter Allgemeine Zeitung'da çıkan bir makalede "Kırım Tatarlarının güney sahilindeki şehirlere taşınmalarına müsaade edilmediği, bunun yerine Rezerv Bölgelere itilmek istendikleri" belirtilmektedir (İtalikler eklenmiştir). Bkz., "Die verttiebenen Völker kehren zurück: Deutsche und Tataren auf der Krim", Frankfurter Allgemeine Zeitung, 16 Mayıs 1994.

[17] Günümüzde Kırım Tatarları yalnızca kendilerinin, anne-baba veya büyükbaba-büyükbannelerinin Yalta ve Aluşta'da yaşadıklarını belgeleyebildikleri takdirde vize alabilmektedirler. Bkz., "Crimean Official Discusses Resettlement of Tatars", Holos Ukrayint, 13 Ocak 1995, FBIS-SOV'da, 19 Ocak 1995.

[18] Kırım Tatarlarının çoğunluğu Slav yerleşim merkezlerinde yaşamamaktadırlar. Kırım Tatarlarının bir arada yaşamasını savunan bir yorum için, bkz., Aynur Öner, "Sürgünün Ellinci Yılında Kırım Türkleri Paneli", Emel, Mayıs-Haziran 1994, s. 7.

[19] Dünya Bankası verilerine göre 1995 yılının ilk 9 ayında üretim Kırım'da %21, Ukrayna'da %14 oranında düşüş göstermiştir. Eylül 1995 itibarı ile Kırım'ın enflasyon oranı %235 olarak tespit edilmiş, Ukrayna 1993 yılında hiperenflasyon ve GSMH'da ciddi düşüşler yaşamıştır. Ukrayna ekonomisinin son durumu için bakınız, Anders Aslund "Eurasia Letter: Ukraine's Turnaround", Foreign Policy, Yaz 1995, s. 125-143.

[20] Crimea: A Programme For The Future In Ukraine April 1996 (BM KEKP çerçevesinde Cenevre Katılım Danışma Toplantısı için hazırlanan kitapçık, Nisan 1996), s. 15.

[21] "Tatars Returning Home After 50 Years", National Pubic Radio, 6 Nisan 1996.

[22] Bkz. "Budget Monies Set Aside to Assist Crimean Tatar Resettlement", Krımskaya Gazeta, 3 Şubat 1995, FBIS-SOV'da, 10 Şubat 1995.

[23] A.g.y. Bazı belgeler evlerini bitiremeyen Kırım Tatar ailesi sayısını 25. 000 olarak göstermektedir.

[24] James Rupert, "Tatars Return to an Inhospitable Home in Crimea", International Herald Tribune, 11 Ocak 1996 s. 2. Kırım demografisinin detayları için, bakınız, Kemal Gafarov, "Sürgünden Dönen Halkların Reentegrasyon Projesi: Kırım Raporu" (T. C. Dışişleri Bakanlığı Slav Ülkeleri Dairesi için hazırlanmış yayınlanmamış rapor).

[25] Bu çalışma KEKP tarafından Kırım'da yapılan bir kamuoyu yoklamasına dayandırılmaktadır. Anılan kamuoyu yoklaması 1200 örnekle yapılmış ve Ukrayna- KEKP'na veri sağlamak amacıyla yapılmıştır.

[26] Çalışan Kırım Tatarlarının %39'u tam gün çalışmaktadır. a.g.y.

[27] A.g.y. Aynı zamanda bkz. Crimea: A Programme For The Future In Ukraine Nisan 1996 s. 14. Kırım Tatarlarının sağlık problemlerini inceleyen bir yazı için bakınız, Ervio Mambet, "Kırım'daki Kırım Tatarlarının Sağlık Problemleri ve İstatistikler" Emel, Mart- Nisan 1995 s. 2-5.

[28] "Return of a Depotted People", Forced Migration Monitor, Eylül 1994 s. 17.

[29][29] Andrew Wilson, The Crimean Tatars: A Situation Report on tbe Crimean Tatars (London: International Alert, 1994) s. 19.

[30] Joy Aschenbach, Alexander Motyl'den alıntı yapmaktadır. Bkz., "Tug of War in Crimea Reopening Old Wounds", Los Angeles Times, 16 Ağustos 1992 s. A-4.

[31] Kırım Tatar Millî Meclisi yarımada Kırım Tatarları adına temsil iddiasında bulunan tek siyasî teşkilat değildir. Fakat Kırım Tatar Millî Meclisi Kırım Tatarları arasında yaygın olarak kabul görüp meşru temsilcileri olarak telakki edilmektedir.

[32] "Officials on Steps to Reintegrate Tatars", Krımskaya Pravtla 27 Aralık 1995, FBIS-SOV'da 5 Ocak 1996.

[33] Susan Stewart, "The Tatar Dimension", RFE/RL Research Report 13 Mayıs 1994 s. 22-26.

[34] "Rehabilitation Plans Outlined", Krımskaya Pravta, 30 Aralık 1994, FBIS-SOV'da 9 Ocak 1995-Mart 1996 itibarı ile 1 ABD \$ 200.000 karbovanets etmektedir. Karbovanets Ukrayna'nın

1992 yılında ruble bölgesinden çıkarılması sonucu geçici olarak çıkardığı bir para birimidir. Ukrayna'daki enflasyon göz önüne alınarak yukarıdaki kur bugün geçerli değildir.

[35] Bkz. "Rehabilitation Plans Outlined", Krımskaya Gazeta, 27 Aralık 1995, FBIS-SOV'da 5 Ocak 1996.

[36] Bakınız, "Budget Monies Set Aside to Assist Crimean Tatar Resettlement", Krımskaya Gazeta 3 Şubat 1995, FBIS-SOV'da 10 Şubat 1995.

[37] Organize suç ve cürüm şebekesi üyeleri Kırım Tatarlarından "raket" (haraç) almaya gelmeleri üzerine Kırım Tatarları tepki göstermiş, olaylar büyümüş ve mafya üyelerine ait ev ve işyerleri ateşe verilmiştir. Kırım'da SSCB'nin dağılmasından sonraki en büyük şiddet olayı olarak nitelendirilen olaylar dört insanın yaşamına mal olmuştur. Daha fazla bilgi için, bakınız, "Ukraine, Crimea Grapple With Tatar Violence", Turkish Daily News, 27 Haziran 1995.

[38] Kırım Başbakanı Arkadiy Fyodoroviç Demidenko ile söyleşi, 19 Mayıs 1996.

[39] Susan Stewart, "The Tatar Dimension", RFE/RL Research Report, 13 Mayıs 1994, s. 24.

[40] A.g.y., s. 24. Kırım Tatarlarının bankası olan İmdat Bankası 1992 yılında kurulmuştur.

[41] UNIAR, 20 Mart 1994, FBIS-SOV'da. 21 Mart 1994.

[42] Türk hükümeti 1994 yılında 1000 konut projesinin inşası için söz vermiştir. Ne var ki günümüze değin Ankara'daki bürokratik engeller, kaynak yetersizliği ve devlet işlerinde sıkça görülen başka beceriksizliklerden ötürü hemen hiç bir ilerleme kaydedilmemiştir. Hattâ bu proje Kırım'da Kırım Tatarları arasında bir alay konusu olmuş, iki yıldan bu yana inşaata başlanamaması büyük bir ayıp olarak değerlendirilmiştir.

[43] A.Kırımoğlu'nun Türkiye'ye sitemi için, bkz., "Kırımoğlu'ndan Sitem ve İkaz", Zaman, Mayıs 1994.

[44] Andrew Wilson, The Crimean Tatars A Situation Report on the Crimean Tatars (London: International Alert, 1994) s. 25. Detzkomnats'ın başkanı Osman K. Adamanov şöyle demektedir; "Bizi sürgüne yollayan Ukrayna olmamıştır. Rus ve Özbek

yetkililerin sorunlarımıza bu denli kayıtsız kalmalarını anlamakta güçlük çekiyoruz". Bkz. Holos Ukrayını, 13 Ocak 1995, FBIS-SQV'da 19 Ocak 1995-Aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in Kiev'deki temsilcisi Stephen Browne Kırım Tatarları hususunda "Rusya, Ukrayna ve Özbekistan'ın manevî sorumluluklarının olduğunu" belirtmiştir (İtalikler eklenmiştir).

[45] A.g.y.

[46] Bakınız, Overview Of The Programme UNCIDP (Akmescit'te hazırlanan BM raporu, Ocak 1996) s. 1.

[47] Programa katkısı olan ülkelerin detaylı bir dökümü için, bkz., Donor Consultations on CIDP in Geneva (yayınlanmamış BM dökümanı, 2 Nisan 1996). Taryhy makalalar